

LILIJANA BURCAR¹

Pojav in zakorenitev romantičnega diskurza nedolžnega otroštva v britanskem in širšem evropskem prostoru²

Izveček: Prispevek obravnava imaginarij nedolžnega otroštva, ki ga je porodilo romantično gibanje v Britaniji, dokončno pa so ga zakoreninili politično-ekonomski procesi v drugi polovici 19. stoletja. Prispevek pokaže na notranja logična neskladja te ideologije in zagovarja tezo, da diskurz nedolžnega otroštva ne priznava, da je tudi otrok sam vrsta subjekta, ki je vedno zgodovinsko specifična in kulturno prostorsko umeščena oblika psihološke in telesne modalnosti. Otroka namreč neprestano enači in odvaja v za to posebej pomensko ponastavljeno in ločeno polje narave. Le tako pa lahko tudi vztraja na koncipiranju otroka kot družbeno nezaznamovane in s tem idealizirane oblike pojavnosti.

Ključne besede: otroštvo, nedolžnost, romantika, spol, seksualizacija, komodifikacija

UDK: 830.85:159.922.7

316.75:159.922.7

The Emergence and Consolidation of the Romantic Discourse of Childhood Innocence in Britain and Abroad

Abstract: The article discusses the socio-political causes that led to the emergence and consolidation of the Romantic discourse of childhood innocence. It emphasises its inherent inconsistencies and argues that the Romantic discourse of innocence sequesters the child into a seemingly separate, static and timeless world of nature. The child is thus transformed into a blank and transcendent entity that appears to be floating free of historically and socially specific determinants. In this way, the child is emptied of its material specificities and denied the status of a subject.

Key words: childhood, innocence, Romanticism, gender, sexualisation, commodification

¹Dr. Lilijana Burcar je asistentka na Oddelku za anglistiko in amerikanistiko Filozofske fakultete v Ljubljani. E-naslov: lilijana.burcar@guest.arnes.si.

Podobe otroštva in predstavnosti o idealnem otroku se skozi zgodovinska obdobja spreminjajo. Njihova vsebinska zapolnjenost je namreč tesno povezana s kulturno specifičnimi skupki filozofij in praks, ki določajo in uravnavajo še družbeno sprejemljivo naravo in pojavnost otroštva.³ Podobe otroštva in načini njegovega mišljenja se zato v prvi vrsti kažejo za učinke medsebojnih prepletov in spojev trenutno veljavnih uradnih znanj, kulturnih oziroma jezikovno-materialnih praks in delujočih vzvodov moči, zaradi česar, kot opozarjata James in Prout,⁴ tudi ne moremo govoriti o obstoju nedolžnih konceptov otroštva. Otroštvo kot izkušnja in družbena kategorija zato ni povsem naravna ali brezčasna univerzalnost, ampak je prej del skozi čas spreminjajočih se jezikovno-materialnih praks, ki so vpotegnjene v načine samega opomenjanja in zagovora širših ogrodij trenutno veljavnih družbenih ureditev.

Da so imaginariji otroštva vedno že kulturno zaznamovani in politično motivirani, neposredno potrjuje tudi polpretekla zgodovina zahodne Evrope. Novoporajajoče se zasnove otroštva in vloge, ki jih je otrok zasedal, so namreč bile vedno neposredno povezane s širšimi družbenoekonomskimi premiki in spremembami obstoječega političnega reda.⁵ Te spremembe so v zadnjih 300 letih porodile premik od gledanja na otroka (in otroštvo) kot izprijenega in prežetega z izvirnim grehom k racionalni zasnovi otroka, kasneje pa k romantičnemu idealu nedolžnega otroka, ki še danes neizprašano obvladuje tradicionalne načine razumevanja sicer povsem raznoterih dejanskih otroštev. Ker se koncepti otroštva kažejo za izrastke političnih postavitev in družbenoekonomskih uredi-

² Članek je znatno skrajšano in preoblikovano poglavje iz doktorske disertacije z naslovom "Spolna politika in imaginarij otroštva v britanski otroški in mladinski književnosti s konca 90-ih let 20. stoletja". V disertaciji postavljamo tezo in pokažemo, da to delno že kanonizirano britansko književnost na prehodu v 21. stoletje zaznamuje odmik od socialnega realizma in postmodernističnega pisanja, ki ju nadomešča ponovno oživljanje in vpisovanje romantičnega diskurza nedolžnega otroštva. Ta trend pa sovпада z novim konservativnim valom, saj je za ta proces ponovnega vračanja navidezno depolitiziranega govora o nedolžnem otroku značilno, da izhaja iz ideološko-ozadensko podprtega in mainstreamovsko ponovno vedno bolj prisotnega obujanja in naturalizacije konservativnih družbenospolnih shem in spolnih politik.

³ Prout in James, 1997, 1.

⁴ "New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems", 1997, 21.

⁵ Kuznets, 1994; Ariés, 1991.

tev, z njimi povezano in vsebinsko specifično zapolnjeno uradno otroštvo nastopa tudi kot eno izmed osnovnih epistemoloških orodij strukturiranja neke skupnosti. Vsaka konceptualna zasnova nekemu redu prirojenga idealnega otroka v sebi ne združuje le specifičnih materialno-semiotičnih praks, ampak s seboj prinaša tudi svojo vizijo širše bivanjskosti. To pa pomeni, da otrok v zahodnoevropskih kulturah zavzema pomembno (družbenopolitično) simbolno vlogo, ki pa po svoji teži in dometu, kot poudarjajo različni raziskovalci,⁶ ne sovпада nujno z dejanskim položajem in vedenjem resničnih otrok.

OD KALVINIZMA DO ROMANTIKE

Na zgodovinsko spremenljivost in družbenopolitično motivirano vsebinskost otroštva v polpretekli zgodovini britanskega prostora in njemu pripadajočega literarnega kanona najbolj pronicljivo kaže prehod od začetnega pojmovanja otroka kot zaznamovanega z izvirnim grehom h kasnejšima dvema večjima fazama, ki ju podčrtujejo diametralno si nasprotno postavljeni koncepti gledanja na otroštvo. Za vse pa je značilno, da so jih porodili družbenopolitični in ekonomski procesi preobrazbe načina bivanja in organizacije družbenega življenja. Tem je vsakokratno preoblikovanje pojma otroštva rabilo kot eden izmed podpornih stebrov utrjevanja in zagovora na novo vpeljanih družbenih odnosov.

Pod vplivom kalvinistične doktrine so tako še vse do konca 17. stoletja zagovarjali videnje otroka, ki je poudarjalo njegovo izvorno prežetost z grešnostjo, izprijenostjo, zlobnostjo in vsesplošno nagnjenostjo k vprašljivim, slabostnim dejanjem. To grešno zaznamovano naravo otroka, ki mu jo je pripisala in nadela prevladujoča paternalistična religiozna ideologija, je po takratnem prepričanju lahko omilila in odpravila le trda vzgoja, pa tudi skrbno nadzorovano prizadevanje otroka samega za zmanjšanje svoje izvorne krivde. Prav to pa naj bi otroka v končni fazi le napotilo k spreobrnitvi, čimprejšnjem sprejetju t. i. božje volje in odrešitvi grešne otroške duše.⁷ Nagrada za to naj bi bila obljuba nebeškega življenja, ki se je v kasnejših še ohranjenih zatokih tovrstnega evangeličanskega mišljenja izražala v pisanju za mlado bralstvo na način vsesplošnega glorificiranja otroške smrti. Kot navaja Kimberley Reynolds,⁸ so prizori smrti otrok v teh delih sicer presunljivi, niso pa prežeti z žalostjo. Za njimi namreč stoji prepričanje, da smrti

⁶ Castañeda, 2002; Murray, 1998; Prout, 2003.

⁷ Higonnet, 1998; Murray, 1998; Kuznets, 1994; Sutphin, 2004.

⁸ Reynolds, 1994, 12.

otroka, ki se je svoje izvorne grešnosti že razbremenil, s tem ko se je pravočasno spokoril in obrnil k božji besedi, ne gre obžalovati, ampak je nanjo treba gledati kvečjemu kot najsrečnejši trenutek v otrokovem življenju. Kot dodaja Reynoldsova,⁹ za tem gledanjem na smrt otroka ne stoji le takratna visoka mortaliteta otrok, ampak predvsem religiozno podprto prepričanje, da so takšni zgođaj umrli otroci na svetu bili ravno dovolj dolgo, da so se lahko spokorili in spredvideli dobroto božje milosti, ne da bi pri tem že hkrati nabrali nove grehe, zaradi česar naj bi lažje prešli v nebeško kraljestvo svojega božjega očeta.

O tem, da ne moremo govoriti o konceptih otroštva, ki ne bi bili hkrati že politično motivirani in družbeno zaznamovani, ne priča le kalvinistična norma gledanja na otroštvo, ampak tudi imaginarij otroštva, ki ga je prinesla politična klima razsvetljenstva. Ta je v zagovor lastne organizacije sveta nujno razdrila in izpodrinila kalvinistične podmene grešnega otroka in jih nadomestila z novo konstrukcijo nevtralnega racionalnega otroštva. Nastop razsvetljskega projekta je namreč temeljil na zagovoru racionalnega človeškega uma in s tem sposobnosti človeka, da upravlja samega sebe, kar je v ozadju skrivalo tudi postavitev in upravičitev teze o človekovi nesporni prevladi nad naravo. Zaradi tega je razsvetljenski otrok postavljen za Lockovo tabulo raso ali nepopisani list papirja, ki čaka joč na primerno podane moralne napotke odraslih te sprejema s trezno razsodnostjo. Poudarek vedno leži na racionalnosti otroka samega in njegovi prirojeni sposobnosti tovrstnega načina opazovanja sveta. Pri tem pa je značilno, da je otrokova racionalnost zastavljena kot tista, ki jo je mogoče obuditi v življenje in razvijati prav s pomočjo primerno podanih krepostnih moralnih načel. Te naj bi otroka samega spodbudile k nadaljnjemu razmišljanju in razsodnemu pretehtavanju o njegovem še dopustnem delovanju in hkratnem ustroju samega sveta.¹⁰ Racionalni otrok je razumljen kot vodljiv in perceptiven. Drugače kot kasnejši romantični otrok nikakor ni prekipevajoče nedolžen in zaklenjen v svoj avtonomni, ločeni svet samozadostne pastoralne idile. Nastopa preprosto kot nepopisani list papirja, ki ga je zato na podlagi njegovih racionalnih sposobnosti mogoče usmerjati v pravilne moralne odločitve, pri čemer Locke uvaja novo učno metodo. V nasprotju s kalvinističnim vztrajanjem pri podajanju pravil, ki se jih mora otrok naučiti na pamet, in hkratnim privzganjem strahu pred palico in peklom¹¹ Locke

⁹ Prav tam, 12.

¹⁰ MacLeod, 1994; Murray, 1998; Prout, 2003.

¹¹ V: Murray, 1998, 17.

zagovarja metodo ponavljanja in ustvarjanja navad z zabavnimi in razgibano zastavljenimi prijemi.

Ta metoda tudi zaznamuje rojstvo britanske literature, pisane izključno za otroke, saj jo je za svojo prevzel John Newberry, ki je 1744 začel tiskati prve knjige za otroke.¹² Ta literatura je bila drugače kot kalvinistični religiozni traktati, pamfleti in berili zasnovana v obliki poučnih in moralno naravnanih dialogov med odraslimi in otroškimi liki.¹³ Stremela je k nazornemu privzgajanju porajajočih se meščanskih vrednot, kot so varčnost, delavnost, poštenost.¹⁴ Nastanek literature, pisane za otroke, je torej po prepričanju in raziskavah literarnih zgodovinarjev neposredno povezan z nastankom in vzponom meščanskega razreda, kjer so književna dela, namenjena otrokom, najprej uživala status raritet in so bila tako sprva kazalec premožnosti in zato eden izmed osrednjih statusnih simbolov meščanskih družin. V tej literaturi racionalni otrok nastopa kot nekoliko svojeglav, a trezno razmišljujoč otrok, ki se pod skrbnim vodstvom odraslih uči iz svojih napak, razpoznava nepravilnosti, jih hitro obžaluje in se je pripravljen spremeniti. Prav tako se tudi nauči, da sreča in zadovoljstvo prebivata v samoobvladovanju in odstopanju prednosti družbenim dolžnostim in pokoravanju družbenim normam.¹⁵ Ti racionalni otroci še zdaleč niso samozadostni, ampak uspevajo le v navezi s svetom odraslih, ki deluje kot njihov moralni učitelj in varuh in kjer so njihova dejanja in moralna drža izpostavljeni neprestanemu kritičnemu tehtanju, ocenjevanju in izboljševanju.¹⁶

Rousseaujeva filozofija, ki je bila, kot opozarjajo številni raziskovalci s Carole Pateman¹⁷ na čelu, med drugim povezana tudi z novim preoblikovanjem in krčenjem svoboščin žensk, je prinesla odločilni in ideološko motivirani zasuk v gledanju na otroštvo. Ta se je odlepil od Lockovih racionalnih podtonov moralno učljivega in trezno razmišljujočega otroka, predvsem pa se je izkazal za diametralno nasprotje kalvinistični ideji grešnega in pogubljivega otroka. V ospredje je namreč potisnil gledanje na otroka kot polnega izvorne nedolžnosti, miline in dobrote ter sebi lastne specifičnosti, s katero lahko blagodejno deluje na obdajajoči svet moralno pokvarjenih odraslih.

¹² Segel, 1992, 166.

¹³ MacLeod, 1994, 102.

¹⁴ Murray, 1998, 19.

¹⁵ MacLeod, 1994, 145.

¹⁶ MacLeod, 1994, 94.

¹⁷ *The Sexual Contract*, 1994.

Za imaginarij nedolžnega otroštva, ki ga je vzpostavilo romantično gibanje na prehodu v 19. stoletje, je značilno, da briše razumevanje otroka kot subjekta, ki je vedno v procesu neprestanega postajanja in ga namesto tega pretvarja v statično, vedno in povsod isto obliko pojavnosti, ki naj bi obstajala zunaj primeža družbenih določil. To pa počne tako, da otroka diskurzivno ograjuje od obdajajočega sveta in ga prestavlja v za to posebej ločeno polje bivanjskosti, in sicer narave. Znotraj humanistične ekonomije pomenov, ki jih je prineslo razsvetljenstvo, je narava osmišljena kot posebna vrsta bivanjskosti, ki naj bi stala nasproti kulture, pa čeprav je dejansko kulturi soobstoječa, saj obe navidezno ločeni kategoriji bivanjskosti delujeta vsaj na ravni koprodukcijskih izmenjav in soizgrajevanj.¹⁸ Znotraj te ekonomije pomenov kategorija narave nastopa kot utelešenje povsem ločene vrste obstoječnosti oziroma družbene nezaznamovanosti, pristnosti in hkratne nespremenljivosti. Na ta način je otrok osmišljen in postuliran kot tisti, ki ne obstaja tukaj in zdaj, saj je s tem, ko je prestavljen in izenačen s poljem posebne vrste ločene bivanjskosti ali narave, istočasno izvzet iz sociopolitičnega prostora in kronološkega zgodovinskega časa. Romantična ideologija nedolžnega otroštva torej zanika razumevanje otroka kot zgodovinsko specifične in kulturnoprostorsko umeščene oblike telesne in psihološke modalnosti prav s tem, ko otroka enači, prestavlja in zaklepa v posebej preosmišljeno polje narave. Pri tem pa ga postavlja za nezaznamovano in s tem za idealizirano, nesnovno obliko statične in univerzalne iste pojavnosti, prežarčene s sentimentalno čistostjo, brezmejno dobrotljivostjo in moralno neoporečnostjo. Otrok romantične ideologije nedolžnega otroštva tako vedno nastopa izključno na strani dobrega.

V tem procesu enačenja otroka s poljem narave romantična ideologija nedolžnega ali nezaznamovanega otroštva, kjer otrok ostaja pokrčen le na skupni imenovalec sentimentalne čistosti, ukinja vpogled v to, da je tudi otrokova identiteta, kot izpostavlja Richard Flynn,¹⁹ vedno že večplastna in kompleksna, saj od vsega začetka njegovega rojstva nosi vpise tako razrednih, rasnih, spolnih in etničnih umestitev kot tudi drugih geopolitičnih diskurzov. Hkrati pa je ta identiteta vedno dialoška; je torej sama izpogojevana in odvisna tudi od načina odzivanja, gibanja in delovanja samega otroka v tako ponujenem mu svetu.²⁰ S tem ko romantična ideologija nedolžnega otroštva svojega idealiziranega otroka posta-

¹⁸ Haraway, 1997.

¹⁹ 'Affirmative Acts': *Language, Childhood, and Power*, 2002.

²⁰ Flynn, 2002, 160.

vlja za utelešenje sentimentalne čistosti, načrtno odmika pogled od “načinov, na katere je otrok vpet v zgodovinske okvire določene družbenopolitične, kulturne in ekonomske matrice”,²¹ saj ga na tej točki s prestavljanjem v polje narave načrtno izvotljuje. Na ta način pa ustvarja svojevrstno slepoto za razumevanje položaja dejanskega otroka v družbi.²²

Ikona nedolžnega otroka je tako vse od svojega nastanka v prvi vrsti delovala kot politična kategorija. Za romantični diskurz nedolžnega otroštva, ki je otroka postavil za utelešenje blagodejno delujoče miline, družbene nedotakljivosti in s tem nedolžnosti ter ga zlepil z ideološko ločenim poljem narave, je značilno, da je slednjo retrospektivno tudi opremil s posebej odbranimi človeškimi lastnosti, kot so čustvenost, senzibilnost in domišljijaskost.²³ Na ta način je romantični diskurz otroka, kateremu je nadel poustvarjene lastnosti narave, hkrati tudi izenačil s statusom t. i. plemenitega divjaka (*noble savage*), ki lahko najbolj uspeva le zunaj primeža civilizacijskih posegov, če je torej prepuščen samemu sebi. V vanj projicirani čistosti in ustvarjalno domišljijem naboju pa je bil tak otrok

²¹ Flynn, 2002, 160.

²² O tem navsezadnje pričajo prav romantični pesniki, ki denimo pri snovanju svoje ikone nedolžnega otroka niso hoteli prisluhniti pozivom za pravičnejši in manj kruti svet otroštva, ki so ga v takratnem in kasnejšem viktorijanskem času poleg otrok rudarjev in tovarniških delavcev najnazorneje utelešali tudi otroci dimnikarji (v: Plotz, 2001, 94). Romantični pesniki, ki so seveda svoja dela in filozofijo osredičali okoli svojega na novo vzpostavljene koncepta nedolžnega, tj. z naravo zlitega in družbeno nezaznamovanega otroka, pa so ne le trdovratno zavračali obstoječo realnost mezdne otroštva, ampak so se z izjemo političnega Williama Blaka namerno izolirali od kakršnekoli druge obravnave realnega sveta otrok. Med drugim so jasno zavrnilo sodelovanje z gibanjem, ki se je zavzemalo za ukinitvev izkoriščevalskega otroškega dela. William Wordsworth npr. ni bil naklonjen uvedbi državno sponzoriranega izobraževalnega sistema za vse otroke, kar bi seveda vključevalo tudi delavski razred in bi posledično pomenilo, da bi lahko marsikateri delavski otrok ubežal revščini in izkoriščevalskemu delu. Temu se je zoperstavil z idejo, ki je po besedah Judith Plotz (2001, 52) dejansko negirala možnost razvoja otrokovih intelektualnih potencialov v prid ohranjanja hierarhičnih družbenih ureditev, saj je trdil, da otroci v znanju ne smejo preseči svojih (delavskih) staršev. Pri tem je pomenljivo, da so romantični pesniki s Charlesom Lambom na čelu trdo realnost otrok dimnikarjev ne le odmislili, ampak so delavskemu otroku, ki ga ni bilo mogoče povsem neproblematično pretopiti v zaželeni filozofski okvir nedolžnega otroštva, preprosto odvzeli status otroka. Vztrajali so namreč pri tem, da katerikoli otrok, ki se ga dotakne roka družbe in zgodovine, ne more biti pravi otrok in zato tudi ne more obstajati kot otrok (v: Plotz, 2001, 106).

²³ Pifer, 2000, 20.

postavljen ne le za od sveta odraslih ločeno in povsem drugačno bitje, ampak tudi za posebno vrsto samozadostnega bitja. Preden se je imaginarij nedolžnega otroštva zajedel v vse pore družbenega življenja v drugi polovici 19. stoletja, so ga za svojega ob koncu 18. stoletja privzeli angleški pesniki z Wordsworthom na čelu. Kot je pokazala Judith Plotz,²⁴ so ga ti spretno izkoristili za utrditev lastnega položaja, pomena in vloge, ki naj bi jo zasedal pesnik in misleči posameznik v družbi. Tako izoblikovanega otroka so si prisvojili kot pomemben simbol in ga na podlagi Rousseaujevih idejnih izhodišč zasnovali tako, da so ga označili za sicer izvorno nedolžnega, a hkrati tudi samozadostnega posameznika, ki je pogreznjen v poseben in sebi lasten, domišljjsko produktiven in ustvarjalen svet narave. Sam nastanek in kasnejša utrditev ideje nedolžnega, a samozadostnega otroka, ki svojo ustvarjalnost izkazuje v popolni izolaciji od obdajajočega sveta, pa je bil, kot opozarja vedno več literarnih kritikov in raziskovalcev,²⁵ vse od svojih začetkov v osnovi izrazito maskulinistično podčrtani projekt.

Romantični pesniki so ikoni nedolžnega, v svetu narave prebivajočega in hkrati samozadostnega otroka nadeli niz posebnih miselnih sposobnosti, kot so idealizem in animizem.²⁶ To naj bi bile specifične sposobnosti, na osnovi katerih naj bi otroci lahko avtomatsko in povsem nezavedno ter neposredno dostopali do izvornih pomenov, ki jih skriva svet narave in ki so odraslemu s prehodom v svet kulturnih norm in razpršenih uvidov nedosegljivi. Pri tem je še zlasti pomembna sposobnost holističnega mišljenja ali celovitega dojetja sveta, ki so jo romantični pesniki pripisali v naročju narave počivajočem in v osami delujočem samozadostnem otroku. Nedolžni otrok naj bi tako izkazoval sposobnosti povsem neokrnjenega in primarnega razumevanja sveta kot celote. Tako koncipirani otrok je v dvojnem procesu izpraznjevanja njegovih družbenomaterialnih specifičnosti in hkratnega pripisovanja njemu domnevno posebnih lastnosti ikoniziran ne le kot tisti, ki je pogreznjen v sebi lastno samozadostnost, ampak kot tisti, ki nastopa kot posebne vrste "videc" ali "prerok".²⁷ Otrok naj bi tako imel neomejen intuitiven dostop do prvobitnih in neokrnjenih pomenov, ki jih skriva narava in ki so za odraslega s prehodom v svet racionalnosti za vedno izgubljeni. Romantični diskurz nedolžnega otroštva je na posebno in privilegirano mesto postavil teori-

²⁴ *Romanticism and the Vocation of Childhood*, 2001.

²⁵ Myers, 1999; Richardson, 1999; McGavran, 1999.

²⁶ Plotz, 2001, 15.

²⁷ Wordsworth, 2004, 107.

jo holističnega načina mišljenja, ki naj bi bilo posledica otrokove izkustvene nezaznamovanosti in neokrnjene intuitivnosti, kar so romantiki razlagali tudi kot posebno vrsto izvorne, a otroku hkrati nezavedne danosti. Te lastnosti pa so si romantični pesniki prisvojili tudi za svoje in jih utemeljili prav s pomočjo tako preoblikovane kategorije idealiziranega otroka, trdeč, da tako moč holističnega in vsestranskega razumevanja sveta kot tudi instinktivnega tvorjenja vedno že celovitih, zaokroženih pomenskih sklopov pripada v otroštvu vsem, v odraslosti pa le nekaterim izbranim ljudem.

Romantična ideologija nedolžnega otroštva je s seboj prinesla konstrukcijo transcendentalnega in izoliranega otroka, ki lebdi zunaj družbenih vplivov in vpisov. Takšna konstrukcija otroka pa je bila v prvi vrsti namenjena tudi utrjevanju prepričanja o samozadostnosti, samoizvornosti in genialnosti maskulinega uma ali uma romantičnih pesnikov, ki ga ne obremenjuje vpetost v lastno telo ali spono obdajajočega sveta. Romantični pesniki so namreč na osnovi posebej prirojene in poustvarjene kategorije idealnega otroka tudi sebi nadeli status ustvarjalnega genija, ki naj bi bil sposoben povsem ločeno in neodvisno od družbe tvoriti univerzalno sliko sveta in podajati njeno pretanjeno, objektivno razumevanje.²⁸ Romantična kategorija z naravo zlitega nedolžnega otroka, kjer je otrok sam svoj vir misli in idej, je romantičnim pesnikom omogočila, da so vzpostavili in utrdili pozicijo romantičnega pesnika kot utelešenja avtonomne misli. Ta naj bi bil v nasprotju z drugimi sposoben homogenega zaznavanja in holistično miselnega obvladovanja sveta. Kot navaja Alan Richardson, romantični nedolžni otrok v svoji namišljeni ločenosti od obdajajočega sveta, hkratni materijski nezaznamovanosti, netelesnosti in ograjenosti v svetu brezčasne in samoporajajoče se domišljije deluje kot unikaten nastavek maskulinističnega duha romantične ideologije in njenih tvorcev.²⁹ Da je iznajdba nedolžnega, z naravo izenačenega in vase domišljijsko pogreznjenega, a samozadostnega in transcendentalnega otroka nadaljevanje maskulinističnega razsvetljskega projekta, se torej kaže prav v širjenju iluzorične predstave o avtonomni zavesti, transcendentalni in samozadostni individualnosti posameznika, ki naj bi bil sposoben razmišljati neodvisno od družbenih procesov in njihovih vplivov, pa čeprav je v resnici sam njihov produkt in skriti podaljšek.

²⁸ Plotz, 2001, 24.

²⁹ Richardson, 1999, 28.

POLITIČNO-EKONOMSKI PROCESI IN ZAKORENITEV IMAGINARIJA NEDOLŽNEGA OTROŠTVA

Imaginarij nedolžnega oziroma družbeno nezaznamovanega, izkustveno izvotljenega in sentimentalno čistega otroka se je v literaturi in vsakdanjem življenju naselil šele v drugi polovici 19. stoletja. Temu procesu so botrovale korenite družbenopolitične spremembe, kjer je ikona nedolžnega, idealiziranega otroka nastopila kot pomembno politično in simbolno orodje v upravičevanju in utrjevanju na novo postavljenih družbenih ureditev. Kot so pokazale feministične raziskave, so bile te povezane z vzpostavitvijo navidezno ločenih, a med seboj ključno povezanih sfer maskulinistično določenega javnega, državnega prostora in feminino označene privatne sfere, ki jo je posebljala na novo izoblikovana nuklearna patriarhalna družinska struktura. V zgodnjem literarnem valu, povezanem s tem redom, pa je nedolžni otrok zavzel osrednjo simbolno funkcijo, saj je v nasprotju z racionalnim otrokom, ki si prizadeva priučiti se čim več moralnih načel, romantični otrok postavljen za njihov naravni vrelec.

Kot tak pomembno prispeva k reformaciji ali kar odrešitvi pogubljenega sveta odraslih kot tudi celitvi, predvsem pa ponovnemu priklicu in vzpostavitvi odraslim nekdanj poznanih, a izgubljenih vrednot.³⁰ V njegovi sentimentalni vrednosti, izvorni popolnosti in moči, da lahko reformira in odreši svet, je romantični ikoni nedolžnega, izvorno moralno neokrnjenega, čistega in dobrasrčnega otroka v literaturi podeljena simbolna funkcija spreobračanja odraslih k dobrim dejanjem in s tem odvrčanja od stranpoti, na katera jih vodi njihov skorumpirano razumljeni svet odraslosti.³¹ Tako je otrok v vlogi nedolžnega in sentimentalno čistega romantičnega otroka postavljen ne le za odrešitelja odraslemu svetu, ampak tudi za njegovega učitelja.³² Za to zgodnjo romantično ikono idealiziranega, nedolžnega in čistega otroka v otroški književnosti pa je hkrati že značilno, da vedno govori in naslavlja svoje dvojno malomeščansko bralno občinstvo – tako odrasle kot mlade bralce – iz varnega objema domačega ognjišča. Ta domestifikacija otroštva in odrešilno-blažilna vloga, ki mu je bila pri tem podeljena, je bila, kot izpostavlja Viviana Zelizer,³³ tesno povezana z istočasno potekajočim zapiranjem in domestifikacijo njihovih juristično brezpravnih mater za kuhinjske stene njihovih domov.

³⁰ Reynolds, 1994, 13.

³¹ MacLeod, 1994; Murray, 1998.

³² Reynolds, 1994, 13.

³³ *Pricing the Priceless Child. The Changing Social Value of Children*, 1994.

Samo oprijete romantične ikone nedolžnega otroka v zgodnjem 19. stoletju, njen malomeščanski razmah sredi 19. stoletja in njena dokončna zakorenitev v drugih, predvsem delavskih slojih sredi 30. let 20. stoletja v ZDA in Veliki Britaniji ter drugod po industrijskem zahodu izhajajo iz prestrukturalizacije družbenopolitičnega prostora in ekonomskega sistema. Če se naslonimo na pomembno študijo Carole Pateman *The Sexual Contract*,³⁴ ima ta prestrukturalizacija svoje temelje v t. i. družbenospolni pogodbi s konca 18. stoletja. Ta pogodba, ki je bila lastna novim fraternistično organiziranim patriarhalnim združbam, je omogočila prehod od paternalističnega patriarhata, kjer je podaljšana in razvejena družinska skupnost pomenila osnovno ekonomsko celico, k fraternalistično zastavljenim nacionalnim državam ter novemu industrijskemu kapitalističnemu redu. To je pomenilo, da so prej ali slej vsi moški, ne samo očetovske staroste, pridobili status polnopravnih, avtonomnih in neodvisnih državljanov, ki so zato imeli pravico do posedovanja in upravljanja resursov, proizvedenih dobrin in kapitala. Seveda pa je njihova t. i. avtonomnost in neodvisnost od vsega začetka v novo vzpostavljenem kapitalističnem redu skrito odvisna od obstoja za to posebej ustanovljenega podpornega in njemu podrejenega sektorja, katerega naloga je bila skrbeti za njegove vsakdanje potrebe v obliki gospodinjenja in drugih načinov sprotnega oskrbovanja in zadovoljevanja njegovih osnovnih življenjskih potreb. Medtem ko so bili vsi moški postavljeni za avtonomne in neodvisne državljane, ki znotraj državno-nacionalne fraternalistične združbe sedaj družno, pa čeprav hierarhično porazporejeno, gospodarijo z dobrinami in premoženjem, zasedajoč s tem tudi na novo ustanovljeno javno sfero, je njim podporni oskrbniški sektor bil potisnjen v za to ustvarjeno ločeno privatno sfero. Prehod od paternalizma k fraternalizmu je zahteval preoblikovanje družinskih skupnosti, ki so se skrčile na nuklearno patriarhalno skupnost (na vsakega moškega torej ena oskrbovalna enota), znotraj katere so bile ženske skupaj z otroki postavljene za ekonomsko-pravno odvisne (ne)subjekte.

Prehod v fraternalistični kapitalistični državni sistem, kjer moški nastopa kot edini politično pravnomočni državljan in s tem temeljni proizvajalec tržnih dobrin ali pa njihov politično-ekonomski upravitelj in lastnik, je moškemu znotraj družine, kot poudarja Pateman,³⁵ prinesel ključno avtoritativno vlogo. Postavil ga je na piedestal osrednjega, prvopostavljenega družinskega člana, ki

³⁴ Pateman, 1994.

³⁵ Pateman, 1994, 137.

ima zaradi svojega statusa moškega edini pravico, da sodeluje v fraternistični javni sferi, torej na plačanem trgu delovne sile, zaradi česar postane edini legalno veljavni oskrbnik družine. Hkrati z razkosanjem družbenopolitičnega prostora na dvoje umetno ločenih sfer, kjer moški privilegirano zasedajo t. i. javno sfero, je uvedena tudi t. i. "družinska plača", ki jo lahko služi izključno moški državljan in ki pripada izključno njemu. Kljub temu torej, da otroke rodi in v tem sistemu zanje skrbi in jih vzgoji ženska, stoji v ozadju izključno moškemu pripadajoče pravice do "družinske plače" ideologija, ki to dejstvo prikladno preosmislja. Pateman nazorno kaže, da ekskluzivna pravica moškega do služenja t. i. "družinske plače" tiho predpostavlja, da je moški tisti, ki v končni fazi ne le upravlja človeški kapital, ampak je zaradi tržne ekonomije, kjer velja za njegovega edinega legalnega oskrbnika, postavljen tudi že za njegovega neposrednega in nesporne kapitalističnega stvaritelja.³⁶

Ta preobrazba patriarhalnega družbenega reda pa s seboj ni prinesla le skrčnosti ženske na kult materinstva, ampak tudi z njim neposredno povezano in dokončno predrugačitev pomena in vsebine otroštva. Uspeh te fraternistične družbenospolne pogodbe je bil namreč odvisen ne le od domestifikacije žensk, ampak tudi od hkratne domestifikacije otrok in njihove vzporedne sentimentalizacije ter s tem povezano istočasno preusmeritvijo otrok iz javne sfere v obvezno in podaljšano šolanje.³⁷ Mezdni otroci, ki so prispevali k dohodku delavskih družin, so namreč pomenili neposreden izziv avtoriteti in položaju očeta v družini. Hkrati pa so zaradi cenenosti svojega dela zniževali višino očetove "družinske plače", saj so se na trgu delovne sile pojavljali kot njegova neposredna in z zaprtjem žensk v kuhinjo edina konkurenca.³⁸ Do končne domestifikacije in sentimentalizacije otroštva je prišlo z razširitvijo "družinske plače" tudi na moške pred-

³⁶ Pateman, 1994, 138.

³⁷ Michel Foucault (2000) in Phillipe Ariés (1991) sta ta proces poimenovala pozapiranje otrok v za to posebej ustanovljene institucije, s pomočjo katerih se med drugim tudi izoblikuje zavest o otroku kot drugačnem drugem.

³⁸ Zelizer, 1994, 9.

³⁹ Corsaro, 1997. Hkrati pa je ta preusmeritev otrok iz javnega sektorja razvidna tudi iz dejstva, da so se v tem času pojavile tudi notranje nekonsistentne in hkrati ohlapno dvoumne definicije tega, kaj lahko šteje za še sprejemljivo obliko dela med otroci. Kot navaja tudi Zelizer (1994, 56–73), so bile uzakonjene nove razmejitev dela, ki so s seboj prinesle nove pojme in prakse tega, kaj še velja za sprejemljivo obliko dela med otroki in posledično kaj še za sprejemljivo obliko njihove participacije na trgu dela. Tako je bila

stavnike delavskega razreda v 20. letih 20. stoletja in hkratnim izginotjem drobnih manualnih opravil otrok, ki jih je odplavila tehnološko posodobljena proizvodnja dobrin.³⁹ Kot je v svoji študiji odmevno pokazala Zelizerjeva, je intenzivna domestifikacija otroštva in z njim povezana sentimentalizacija prispevala k izginotju gledanja na otroka kot nekakšne ekonomske opore; namesto tega je otrok vedno bolj cenjen zavoljo čustvenega prispevka in projicirane sentimentalne vrednosti, ki jo vnaša v družinsko okolje. To videnje pa se lahko oprime le pod pogojem, da je otrok hkrati ne le razlaščen svojih potencialnih ustvarjalnih in produktivnih sposobnosti, ampak marginaliziran kot neaktiven, nemočen in predvsem od odraslega sveta povsem različen, vase vpotegnjen drugi, ki čaka na svoje novo pomensko-simbolno odkritje.

Z domestifikacijo otroka se je prostor, ki je namenjen otroštvu in ki ga ta lahko zaseda, skrčil. Skupaj z otrokom postane ta prostor vse bolj specializiran in hkrati bolj izpostavljen odraslemu pogledu in njegovi kontroli.⁴⁰ Uvedba obveznega in vse daljšega šolanja, formalna izključitev otrok iz procesov plačanega dela, predvsem pa njihova odstranitev iz javnega prostora sta naznanila, kot navaja Alan Prout,⁴¹ začetek zgodovinske tendence po kompartmentalizaciji otrok v za to posebej vzpostavljena in ločena okolja, ki so jih začeli nadzirati za to posebej oblikovani profesionalni kadri. Ta so se vedno bolj drobila na manjše podenote, s sabo pa so prinesla tudi še en nov homogen način strukturiranja otroštva in razvrščanja otrok, in sicer po starostnih skupinah samih otrok in po zato domnevno unilinearnih perceptivnih zmožnosti, ki naj bi jih otroci znotraj teh starostnih skupin enotno izkazovali. Ta proces, kot še navaja Prout, lahko upravičeno imenujemo "institucionalizacija otroštva".⁴² Domestifikacija otroštva, ki je temeljila na njegovem prisilnem umiku iz javnega prostora, kot ga denimo ponazarja ulica (poligon za igranje), in posledično na njegovi premestitvi v za to

neposredna participacija na trgu delovne sile omejena in dovoljena le redkim otrokom, kot so bili in so še otroški igralci in raznašalci časopisov. To pa sta tudi poklicna profila, ki prihajata z nasprotno stoječega si spektra poklicev, še dopustnim otrokom: v prvem primeru gre za specifičen poklic, ki ga seveda ne more opravljati odrasli, v drugem pa za zapolnjevanje nizko plačane niše na trgu delovne sile, ki pokriva le stroške žepnine. V obeh primerih gre predvsem za poklicne profile, ki neposredno ne ogrožajo zaposlitvenih možnosti odraslih moških in njihove strukturalno vpeljane vloge oskrbovalcev celotne družine.

⁴⁰ Prout, 2003, 13.

⁴¹ Prout, 2003, 16.

⁴² Prav tam, 16.

posebne, zaščitene in ograjene prostore, kaže na izolacijo otroka in zamejitev njegove mobilnosti. Hkrati so ti na novo ustanovljeni "otoki otroštva", kjer je temu dovoljeno in odrejeno, da se lahko pojavlja v predpisanih ali pričakovano zamejenih oblikah, postali predmet trženja in vedno večje komodifikacije otroštva samega.⁴³

Otrok je tako iz odraslemu svetu soobstoječega, pa čeprav v njegovi najslabši verziji izkoriščanega mezdnega otroka, prešel v to, kar Vivian Zelizer opredeljuje kot neprecenljivega sentimentalnega otroka velike čustvene, a vse bolj tudi tržne vrednosti.⁴⁴ Sentimentalizacija otroka, ki je od njega zahtevala, da se pojavlja v razosebljeni vlogi simbolne nedolžnosti, je otroka preko njegovih staršev preoblikovala v pasivnega potrošnika lastnih oblik otroštva. Hkrati pa je ta sentimentalizacija nedolžnega otroka zahtevala veliko ceno od resničnega otroka samega, saj se je dejansko kazala in se še kaže v dvojni komodifikaciji otroka. Na eni strani je torej šlo za pretvorbo otroka iz produktivno nepogrešljivega člana družbe v pasivnega potrošnika ponujenih oblik otroštva. Po drugi strani pa v kapitalističnem procesu utrjevanja temu sistemu podpornega romantičnega mita nedolžnega in domestificiranega otroka otrok sam postane predmet trženja. Kot izpostavlja Claudia Nelson,⁴⁵ je to zlasti razvidno iz poplave ilustracij, portretov, slik in kartic, pesnitev, romanov in oglasov, ki so v skladu s prepričanjem o neokrnjeni moralni drži in izvorni čistosti nedolžnega otroka ikono tega tako vpeljali v krogotok široke vizualne potrošnje, namenjene odraslim. Za vse te vizualno in popularno tržene podobe nedolžnih in povsem razosebljenih otrok je značilno, da so ti otroci nastavljeni odraslemu potrošniškemu pogledu tako, da so upodobljeni kot infantilni, z velikimi glavami na proporcionalno pomanjšanih telesih ali pa z ustnicami v obliki rožnega popka, ustvarjajoč konvencionalni vtis nedolžnosti. Ti otroci so bili upodobljeni kot povsem ranljivi, potrebni popolne zaščitniške drže odraslih; obenem pa so bili postavljeni tudi za brezmejno zaupljive otroke, ki naj bi v svoji čistosti bili sposobni zaznavati le dobre plati sveta. Odraslemu svetu širše vizualne potrošnje je romantična ikona nedolžnega otroštva torej ponujena tako, da opravlja tolažilno sentimentalno vlogo.⁴⁶

⁴³ Siter, 1998.

⁴⁴ Zelizer, 1994, 11.

⁴⁵ V: Sutphin, 2004, 58.

⁴⁶ Takšni otroci naj bi imeli po takratnem prepričanju še prav posebno blagodejni vpliv na odrasle moške, saj naj bi v svoji nedolžni čistosti delovali kot varovalo in nekakšna rezervna vest in zavest moškim, ki so se morali izkazovati v javni sferi in njenih domnevno moralno dvomljivih oziroma izprijenih razmerah delovanja (Sutphin, 2004, 58).

Medtem ko je ikono nedolžnega otroka zakrivila filozofija Rousseauja in obelodanilo romantično pesniško gibanje z Wordsworthom na čelu, je njeno zlato obdobje nastopilo šele z novimi politično podčrtanimi družbenoekonomskimi spremembami in iz njih izhajajoče razcepitve družbenega prostora na navidezno ločeno javno in zasebno sfero. Prisilna domestifikacija žensk je bila tako neposredno povezana z vzporedno potekajočo domestifikacijo otrok, ki je zahtevala in odločilno prispevala k povečevanju gospodinjske vloge ženske, novega kulta materinstva in ženstvenosti. Istočasno je sentimentalizacija romantične ikone otroka, na kateri sta temeljili domestifikacija in vzporedna komodifikacija otroštva, prinesla preobrazbo simbolnega pomena in s tem novo vsebinsko zaplnjenost otroštva samega, ki pa otroku nikakor ni delovala v korist. Sentimentalna konstrukcija otroštva je za pogoj svojega ideološkega obstoja in veljave namreč postavila podobo nedolžnega in zato izvotljenega, izpraznjenega otroka. Kot je posledice tega procesa še najbolj shematično nazorno zajel Richardson,⁴⁷ je na sentimentalno konstrukcijo nedolžnosti otroštva treba gledati kot še na eno obliko bremena, naloženega dejanskim otrokom. Čeprav je ta konstrukcija nedolžnega otroka zmanjšala ali pa povsem odpravila njihovo ekonomsko izkoriščevanje, je bistveno prispevala k njihovi represiji na drugačen način.

Otroci, kot navaja Richardson,⁴⁸ so bili osvobojeni produkcijskega dela, da bi znotraj kapitalističnega sistema prevzeli drugačno, a enako zahtevno vlogo, ki je od njih terjala, da se postavijo na mesto simboličnih označevalcev, nositeljev in braniteljev moralnih vrednot in kreposti. Pri tem so bili hkrati neusmiljeno potisnjeni v osamo domačega ognjišča, kjer naj bi v svoji univerzalno prekipevajoči nedolžnosti, izvorni dobrohotnosti in sreči skupaj s svojimi materami skrbeli za čustveno regeneracijo in počitek njihovih sicer delovno preokupiranih očetov. Richardson⁴⁹ meni, da s prestopom v obdobje imaginarija romantičnega nedolžnega otroštva otrok ni le odrezan od svoje okolice, ampak se od nje pričakuje, da bo utelešal nemogoče – in sicer izvendružbenost in izvenčasnost. V svoji zasnovi imaginarij romantično nedolžnega otroka tega obsoja na to, kar Richardson imenuje “družbeno smrt” otroka.⁵⁰

⁴⁷ “Romanticism and the End of Childhood”, 1999, 27–29.

⁴⁸ Richardson, 1999, 27.

⁴⁹ Richardson, 1999, 28–29.

⁵⁰ Richardson, 1999, 27.

VOAJERISTIČNA SEKSUALIZACIJA IN KOMODIFIKACIJA NEDOLŽNEGA OTROŠTVA

Imaginarij nedolžnega otroštva, ki je zahteval prestavitev otroka v za to posebej preoblikovano polje narave, ustvarjajoč predstavo o otrokovi ločenosti od družbenega prostora in obstoječega časa, je hkrati postavil tudi temelje njegovi prikriti erotizaciji in seksualizaciji. V svoji nadeti nesnovnosti in domnevni izvendružbenosti je namreč tako ponastavljeni otrok postal prazno platno, na katero je bilo mogoče naknadno projicirati fantazije, želje in vpise odraslega sveta. Romantični diskurz o nedolžnosti otroštva je zato deloval tudi kot varna krinka, za katero je bilo mogoče med drugim skriti in hkrati legitimirati odraslemu pogledu prikrojeno voajeristično erotizacijo otroka.⁵¹ Najrazličnejše literarnozgodovinske študije kažejo, da so pisatelji, kot je bil J. M. Barrie (*Peter Pan*), tako pod varno krinko družbeno predpostavljene nedolžnosti otroka raziskovali svoje lastne erotične fantazije in strahove, ki so jih simbolično ali kako drugače vezali na otroška telesa.⁵² Ta hkratni proces erotizacije romantične ikone nedolžnega otroka pa je bil, kot v svoji prelomni študiji kaže Anne Higonnet,⁵³ najvidnejši v načinu romantičnega slikanja in kasnejšega fotografiranja otrok, ki se je iztekel v masovno, medijsko podprto komodifikacijo po tihem erotiziranih podob nedolžnega otroka. Prav z njeno pomočjo se danes še vedno prodaja ne le imaginarij nedolžnega otroštva, ampak tudi oglašuje in prodaja vrsta potrošniških izdelkov, ki z otrokom samim nimajo neposredne zveze.

V skladu z romantično zahtevo po uprizarjanju nedolžnega otroštva oziroma s tem povezanim procesom prestavljanja otroka v polje namišljene družbene netukajšnjosti, nesnovnosti in ezoterične drugosti so se romantični slikarji in kasnejše fotografi osredotočili na telesnost otroka, ki so jo najprej razblinili, da bi ustvarili občutek izpraznjenosti, odtujenosti in nepremostljive drugačnosti otrok od obdajajočega sveta odraslih. Hkrati pa so, če se naslonimo na razčlenjeno opažanje Anne Higonnet, pri uprizarjanju telesne in družbene nesoobstoječnosti otrok z antropocentričnim svetom odraslih, uporabljali tehnike, kot so (1.) preoblačenje otrok v zgodovinske kostume, (2.) optično pomanjševanje otroških teles s pomočjo njihovega oblačenja v prevelike, trenutno modne obleke odraslih, (3.) nerodno otroško posnemanje družbenospolnih vlog, ki naj bi po tej logiki zato bile domne-

⁵¹ Kincaid, 1992, 1998.

⁵² Rose, 1984; Kincaid, 1992.

⁵³ *Pictures of Innocence*, 1998.

vno lastne le odraslemu svetu, in (4.) odmikanje otrok v naročje narave tudi na način njihovih portretnih sopostavitev z domačimi živalmi.⁵⁴

Za postopek preoblačenja otroka v zgodovinske kostume je značilno, da je na ta način otrok simbolično prestavljen v polje zgodovinske in fizične oddaljenosti, ustvarjajoč hkrati občutek večnega zaostanka, nesovpadnosti in ločenosti od odraslega sveta. Tako kostumografrani otrok pa, kot pravi Higonnetova,⁵⁵ ni le postavljen v minulo zgodovinsko obdobje, ki je nujno predčasno svetu odraslega, ampak ostaja skupaj s svojim otroštvom tudi varno zamrznjen v tem imaginarnem času. To pa otroka v njegovi nadeti nezdajšnjosti in netukajšnjosti ne pretvarja le v simbol nekega preteklega zgodovinskega obdobja, ampak ga dela tudi za tistega, ki je predmet nostalgичnega pogleda odraslih. V zgodovinske kostume preoblečeni otrok je večer nosilec nostalgичnih projekcij odraslega sveta, hkrati pa je v tej postavitvi kot otrok pogledu odraslega tudi vedno predvidljivo in zlahka dosegljiv.⁵⁶ Higonnetova poudarja, da ta umetna prestavitev otroka v drugo časovno dimenzijo in s tem predrugačitev otroka v od odraslega povsem drugačno in tuje bitje pride do izraza tudi pri oblačenju otrok v prevelika, trenutno modna oblačila odraslih.⁵⁷ Pri tem gre za posebno tehniko brisanja otrokovih materialnih specifičnosti, ki sicer govorijo o njegovi "psihični, družbeni in tudi seksualni prezenčnosti"⁵⁸ oziroma vpetosti v družbene okvire obstoječe realnosti. Ta tehnika namreč sloni na optičnem pomanjševanju otroka in njegovem hkratnem izrisovanju kot nepripadajočega trenutno obstoječemu svetu odraslih. Prikazan za premajhnega, da bi vanj naravno sodil, je otrok s tem istočasno že pokrčen in izrisan kot oddaljeno pogreznjen v svojem povsem drugem in za odraslega nedosegljivem svetu idilično pastoralnega sveta. Povezano s to predpostavko nedolžnosti pa je tudi poudarjeno odevanje otrok v družbenospolno različno kategorizirana oblačila odraslih, kar je prikazano kot oblika nedolžne otroške igre in zabave. To gledanje seveda po eni strani naturalizira družbenospolno delitev vlog odraslih, tako da jih pripiše otrokom, hkrati pa igra na noto nedolžnosti otroka tako, da predpostavlja, da otroci ne pripadajo svetu odraslih, ki pa jih seveda v resnici ves čas določa in gnete v njihovih družbenospolnih postavitvah.

⁵⁴ Higonnet, 1998, 25–49.

⁵⁵ Higonnet, 1998, 27.

⁵⁶ Higonnet, 1998, 27.

⁵⁷ Higonnet, 1998, 28.

⁵⁸ Higonnet, 1998, 12, 17.

Vse te in druge vpise nedolžnosti na slikarska platna, ki jim je bilo lastno predstavljane otroka v polje psihološke in telesne nesubstancnosti ter posledične razosebljenosti, je spremljala tiha, a izrazita erotizacija otroških, še zlasti dekliških teles. To je razvidno tudi iz slike *Girl with Kittens* (*Deklica z mucami*), kjer je, kot navaja Anne Higonnet, deklica, ki zre iz platna v oči opazovalca, portretirana skupaj z mačkami, tako da se ji ena muza okoli razgaljenega ramena, druga pa ji sedi v naročju.⁵⁹ Seveda je slikanje otrok skupaj z živalmi, večinoma hišnimi ljubljenčki, sodilo k še eni od tehnik uprizarjanja povsem nesnovnega, razosebljenega otroka. Tu namreč ni šlo le za simbolno primerjavo, ampak za poudarjeno pretapljanje in izenačevanje otrok z živalmi in naravo, kjer po določilih kulturnega imaginarija ni prostora za aktivno, dejavno zavestnost, s katero bi otrok lahko opazoval, presojal ali pa se sploh zavedal obdajajočega sveta niti samega sebe. Hkrati pa ta postavitev, kot trdi Higonnetova,⁶⁰ povsem klišejsko mimificira in prototipično v duhu takratnega časa odseva obliko tega, kar je bilo razumljeno za način spogledovanja žensk. Kajti rokav, ki je po nesreči zdrsnil z ramena otroka na sliki *Deklica z mucami*, ramo deklice tudi nepričakovano razgali. Ta pa jo spogledljivo nastavlja pogledu opazovalca, medtem ko v naročju simbolično pestuje mačko. Higonnet poudarja, da je deklica kljub svoji nedolžnosti po tihem tako približana in izenačena s podobo odrasle ženske na način, ki seksualizira telo deklice in hkrati infantilizira seksualnost odrasle ženske.⁶¹

Vsi ti načini upodabljanja otroka so se z uveljavitvijo imaginarija nedolžnega otroka iztekli v masovno reprodukcijo tako zastavljenih podob otrok. Na ta način je bila tudi komodificirana romantična ikona nedolžnega otroka, otrok sam pa je bil spremenjen tako v predmet kot tudi v enega izmed vzvodov potrošnje. Prvi zametki tega so bili vidni v porajajoči se oglaševalski industriji. Kot še navaja Anne

⁵⁹ Higonnet, 1998, 76, 118.

⁶⁰ Prav tam, 118.

⁶¹ V: Higonnet, 1998, 38. Podobno velja tudi za sliko deklice, naslovljeno *Cherry Ripe* (sintagma vključuje dvoje prepletenih pomenov, in sicer zrele češnje in barve lic, ki so rdeča kot jabolka oziroma češnje). Na tej sliki je deklica preoblečena v njej prevelika oblačila odrasle ženske, pozornost pa usmerja h genitalnim delom svojega telesa, tako da se na tem mestu snežnobelega predpasnika njene črno orokavičene roke stikajo v poudarjeno velik trikotnik. Ta slika, ki sodi v kanon romantične šole slikanja, poudarjajoče uprizarja drugačnost, onkrajnost, brezsnovnost, neotipljivost in s tem nedolžnost otroka, a hkrati vanj vnaša izrazito erotizirane podtone, kar pravzaprav pomenljivo nakazuje tudi njen dvoumni naslov (v: Higonnet, 1998, 50).

Higonnet,⁶² je ob prehodu v 20. stoletje eden izmed prvih oglasov za priznano britansko podjetje, ki se je ukvarjalo z izdelavo mila, prvič postavil deklico v središče širše oglaševalne časopisne kampanje. Na sliki, kjer naj bi bilo torej milo osrednja točka pozornosti, pa to dejansko sploh ni vidno, ampak je le nakazano z mehurčki, ki okvirjajo sliko. Prav tako ni jasno viden obraz otroka samega, saj je ta s hrbtom obrnjen proč od opazovalca proti umivalniku in notranjosti kopalnice. Kar se tu prodaja, je dejansko telo otroka samega, ki je hkrati prisotno in odsotno; je tu in ga hkrati ni. Gledišče, kot meni Higonnetova, je namreč nastavljeno tako, da ne gledamo in ne moremo videti oglaševanega mila niti obraza otroka, ampak predvsem stegujoče se noge, spodnje hlačke in zaobljeno zadnjico otroka, ki kukajo izpod otrokovega krila in v celoti zasedajo osrednji del slike.⁶³

Tej komodificirani erotizaciji otroka, ki se je prikladno skrila za njej idealno kulturno varovalo in ideološko krinko nedolžne izpraznjenosti otroka, je mogoče v najrazličnejših oblikah slediti tudi danes. Vse osnovne tehnike snovanja romantične ikone nedolžnega otroka s poudarkom na njegovi domnevni družbeni nezadajšnjosti in raztelešeni brezsnovnosti so namreč še vedno trdno zakoreninjene v našem svetu in so hkrati podstat vzporedne tiho potekajoče erotizacije otroka samega. Čeprav nas je torej romantično gibanje že zdavnaj zapustilo, nam je ostal njegov način mišljenja in videnja tradicionalnega otroštva, ki v narojeno telesno brezsnovnost otroka vpleta posebno obliko erotizirane in danes že povsem komodificirane draži.⁶⁴ Načrtna, premišljena in komodificirana seksualizacija, ki je znotraj patriarhalnega simbolnega reda vedno zadevala deklice, pod krinko dekliške nedolžnosti danes namreč zajema vse od trženja oblačil, kot so na primer kratke majice za petletnice s sloganom, izpisanim na prsih, *candy kisses for little misses – sexy but shy*,⁶⁵ do oglaševalskih in drugih podob ter prireditve, kot so lepotna tekmovanja za deklice, ki so se uveljavila zlasti v ZDA.

Poustvarjena nedolžnost, tj. prisilna razosebljenost in nadeta brezsnovnost otroka, je v svoji osnovi torej dvorezna. Skrivajoč se pod navidezno nevtralnimi označevalcem nedolžnosti, se lahko procesi komodifikacije, komercializacije in ozkotirno zamejene (hetero)seksualizacije otroka nevprašljivo stekajo v oblikovanje in vzpostavljanje natanko odmerjenih oblik in zato kulturno določenih

⁶² Higonnet, 1998, 61.

⁶³ Higonnet, 1998, 61–62.

⁶⁴ Jenkins, 1998; Giroux, 1998.

⁶⁵ V: Harris, 2004, 241.

pojavnosti otroških teles in subjektov. To znotraj patriarhalne heteronormativne matrice še zlasti poobčuteno velja za dekliško postavljeni subjekt, ki je sicer ovit v celofan simbolne nedolžnosti oziroma sentimentalne čistosti, a je vedno hkrati tudi že koncipiran kot feminini seksualni objekt. Zanj naloženo vzdrževanje nedolžnosti pomeni dvojni napor uprizarjanja patriarhalnemu očesu dražljivo vpadljive in privlačne hoje po nevarno tanki vrvi, razpeti med izkazovanjem nemočne predružbenosti na eni strani in spogledljive erotičnosti popredmetnega ženskega telesa na drugi. O tem najbolj skrajno nazorno pričajo prav novodobna lepotna tekmovanja otrok deklic, kjer so udeleženke, če se naslonimo na Henryja Girouxa,⁶⁶ potisnjene pod soj žarometov kot kokete mačjih oči, razprtih živordeče obarvanih ustnic in sugestivno migajočih bokov.⁶⁷ Dikcija nedolžnosti torej zakriva, da je pod njeno oznako dekliški otrok vedno že patriarhalno "poodrasljen",⁶⁸ zaradi česar je nedolžnost tudi s tega vidika v svoji zatajeni osnovi vedno že nemogoč, a družbeno še kar naprej povsem nevprašljivo opevan projekt otroštva.

Tudi ta vidik imaginarija nedolžnega otroštva kaže predvsem to, da je romantično opevana nedolžnost otroka tega radikalno raztelesila in razosebila, da bi ga lahko preplastila v polje naknadnih vpisov in pojavnosti, skozi katera prosejajo najrazličnejše fantazije in pričakovanja odraslega sveta, ki se vrtijo tudi okrog enoznačno usmerjene seksualizacije otrok. Hkrati pa se skozi te vpise, ki vztrajajo na brisanju otrokove tukajšnjosti in zdajšnjosti, kažejo tudi zahteve odraslega sveta po nevtralizaciji in ukrotitvi otroka kot neprestano izgrajujočega se subjekta, vpetega v najrazličnejše procese družbenoosebni izpogajanj in nastajanj. Kot tak ta nima opravka s statičnostjo brezsnovne praznine, ki mu jo nadeva diskurz formulaično nedolžnega otroštva. Dejanski otrok, ki je v resnici psihološko in fiziološko živ, saj je tako kot odrasli subjekt v procesu nepretrganega nastajanja, se zato izmika potrebam odraslega sveta po ohranjanju zasilnega in nespremenljivega simbolnega prostora, skozi katerega bi bilo mogoče za nazaj neproblematično razlagati in opomenjati sicer zmuzljivi svet navidezno homogenih resnic,

⁶⁶ Giroux, 1998, 277.

⁶⁷ V: Giroux, 1998, 277. To pa ni veljalo za udeleženke otroških lepotnih tekmovanj iz 70. let 20. stoletja. Takrat so nosile krinolinasto puhaste obleke, pentlje v laseh in razkazovale vrsto nadarjenosti, kot so milo petje in spretnosti poplesovanja po konicah prstov ter vrtenja palic maržoret (Giroux, 1998, 277).

⁶⁸ Giroux, 1998, 274.6 Derrida v: Pace, 2002, 327.

med katere spadajo tudi predstave o fiksnih in vnaprej danih izvornih maskulinih in femininih, razrednih, spolnih, nacionalnih in drugih identitetah.

ZAKLJUČEK

Socialni realizem in postmodernistično pisanje za otroke in mlado bralstvo sta v drugi polovici 20. stoletja temeljito preizprašala in razdrila mit nedolžnega otroštva. Pokazala sta na nevzdržnost, brezizhodnost in logično navzkrižnost posameznih segmentov tega diskurza. Ta je namreč kljub vztrajanju na nedolžnosti otroka po eni strani še vedno moral težiti k nujni socializaciji otroka. To pa tudi pomeni, da je hkrati otrokov pridobljeni nabor izkušenj spotoma razveljavljaj ali brisal, da bi lahko ohranil nostalgичno in idealizirano predstavo o izpraznjeni čistosti in nezavednosti v paradiz zaklenjenega otroka. Zato tudi vsakršno ponovno obujanje in vračanje koncepta nedolžnega otroštva v kolektivni imaginarij otroštva ne gre razumeti le kot ponoven poskus vtihotapljanja zgolj nostalgичnega gledanja na otroštvo, ki naj bi bilo odraslemu vedno nesporno in zlahka dosegljivo, ampak tudi kot vrsto vztrajanja po koncipiranju posebne vrste identitetnih predstavnosti. Namesto zavedanja, da so načini subjektivacije kompleksni, večplastni in spreminjajoči se, vsakokratno ponovno oživljanje romantične ikone nedolžnega otroka namreč vtihotaplja tudi zahtevo po koncipiranju identitete otroka in s tem odraslega kot izvorno preproste, enovite in vedno že stabilne. To pa je mogoče doseči prav in samo s simbolično prestavitvijo otroka v polje raztelesene brezsnovnosti, tj. v imaginarno polje nedolžnosti ali sentimentalne čistosti in družbene nezaznamovanosti, kjer je mogoče tudi uprizarjati fikcijo nečesa, kar je, kot bi rekel Derrida, "preprosto, nedotaknjeno, normalno, neoporečno, standardno, samoidentično".⁶⁹ To uprizarjanje neproblematično preprostih identitet je torej mogoče šele v primeru, ko diskurz otroštva gradi na upodabljanju otroka kot ahistoričnega, tj. obstoječega zunaj aktualnega časa in dejanskega prostora, ki pa mu otrok v resnici že vseskozi in povsem pripada.

BIBLIOGRAFIJA

ARIÉS, P. (1991): *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*, Škuc (Filozofska fakulteta), Ljubljana.

⁶⁹ Derrida v: Pace, 2002, 327.

- CASTAÑEDA, C. (2002): *Figurations: Child, Bodies, Worlds*, Duke University Press, Durham in London.
- CORSARO, W. A. (1997): *The Sociology of Childhood*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, London in New Delhi.
- FLYNN, R. (2002): “Affirmative Acts’: Language, Childhood, and Power in June Jordan’s Cross-Writing”, *Children’s Literature*, 30, 159–185.
- FOUCAULT, M. (2000): *Zgodovina seksualnosti 1. Volja do znanja*, ŠKUC, Ljubljana.
- GIROUX, H. A. (1998): “Stealing Innocence: The Politics of Child Beauty Peagants”, v: JENKINS, H., ur., *The Children’s Culture Reader*, New York University Press, New York in London, 265–282.
- HARAWAY, D. J. (1997): *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan@_Meets Oncomouse™*. Feminism and Technoscience, Routledge, New York in London.
- HIGONNET, A. (1998): *Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood*. Thames and Hudson, London.
- JENKINS, H. (1998): “The Sensuous Child: Benjamin Spock and the Sexual Revolution”, v: JENKINS, H., ur., *The Children’s Culture Reader*, New York University Press, New York in London, 209–230.
- JENKINS, H. (1998): “Introduction”, v: JENKINS, H., ur., *The Children’s Culture Reader*, New York University Press, New York in London, 1–40.
- KINCAID, J. R. (1992): *Child-Loving: The Erotic Child and Victorian Culture*, Routledge, New York.
- KINCAID, J. R. (1998): *Erotic Innocence: The Culture of Child Molesting*, Duke University Press, Durham.
- KUZNETS, L. (1994): *When Toys Come Alive: Narratives of Animation, Metamorphosis, and Development*, Yale University Press, New Haven in London.
- MACLEOD SCOTT, A. (1994): *American Childhood: Essays on Children’s Literature of the 19th and 20th Centuries*, The University of Georgia Press, Athens in London.
- MCGAVRAN HOLT, J. (1999): “Romantic Continuations, Postmodern Contestations, or, “It’s a Magical World, Hobbes, ol’Buddy” ... Crash!”, v: MCGAVRAN HOLT, J., ur., *Literature and the Child: Romantic Continuations, Postmodern Contestations*, University of Iowa Press, Iowa City, 1–22.
- MURRAY, G. S. (1998): *American Children’s Literature and the Construction of Childhood*, Twayne Publishers, New York.

- MYERS, M. (1999): "Reading Children and Homeopathic Romanticism: Paradigm Lost, Revisionary Gleam, or "Plus Ça Change, Plus C'est la Môme Chose"?", v: MCGAVRAN HOLT, J., ur., *Literature and the Child: Romantic Continuations, Postmodern Contestations*, University of Iowa Press, Iowa City, 44–84.
- PACE, P. (2002): "Staging Childhood: Lewis Hine's Photographs of child Labor", *The Lion and the Unicorn*, 26, 324–352.
- PATEMAN, C. (1994): *The Sexual Contract*, Polity Press, Cambridge in Oxford.
- PIFER, E. (2000): *Demon or Doll? Images of the Child in Contemporary Writing and Culture*, University Press of Virginia, Charlottesville in London.
- PLOTZ, J. (2001): *Romanticism and the Vocation of Childhood*, Palgrave, New York.
- PROUT, A. (2003): "Participation, policy and the changing conditions of childhood", v: HALLETT, C., PROUT, A., ur., *Hearing the Voices of Children: Social Policy for a New Century*, RoutledgeFalmer, New York, 11–25.
- PROUT, A., JAMES, A. (1997): "A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems", v: JAMES, A., PROUT, A., ur., *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, Falmer Press, London, 7–33.
- REYNOLDS, K. (1994): *Children's Literature in the 1890s and the 1990s*, Northcote House, Plymouth.
- RICHARDSON, A. (1999): "Romanticism and the End of Childhood", v: MCGAVRAN HOLT, J., ur., *Literature and the Child: Romantic Continuations, Postmodern Contestations*, University of Iowa Press, Iowa City, 23–43.
- ROSE, J. (1984): *The Case of Peter Pan, or The Impossibility of Children's Fiction*, Macmillan, London.
- SEGEL, E. (1992): "'As the Twig is Bent ...': Gender and Childhood Reading", v: FLYNN, E. A., SCHWEICKART, P. P., ur., *Gender and Reading: Essays on Readers, Texts, and Contexts*, The John Hopkins University Press, Baltimore in London, 165–186.
- SITER, E. (1998): "Children's Desires/Mothers' Dilemmas: The Social Contexts of Consumption", v: JENKINS, H., ur., *The Children's Culture Reader*, New York University Press, New York in London, 297–317.
- SUTPHIN, C. (2004): "Victorian Childhood. Reading Beyond the 'Innocent Title': Home Thoughts and Home Scenes", v: LESNIK OBERSTEIN, K., ur., *Children's Literature: New Approaches*. Palgrave MacMillan, New York, 51–77.

WORDSWORTH, W. (2004): *William Wordsworth*, prev. Andrej Arko, Mladinska knjiga, Ljubljana.

ZELIZER, V. A. (1985): *Pricing the Priceless Child. The Changing Social Value of Children*. Princeton University Press, Princeton.